

У С С Р

Н К В Д

ТРОЦЬКИЙ У ДЕРЕВАХ

ДЕЛО № 547

обвинению *Брамсон-Мазо*

по ст. ст. 54-6 и 54-11

УССР

18625

742247

ТОМ № *перл*

Человек 5. V - 877

Комму 15. XI - 877

Количество томов *всич.*

Фото в газеті «Комуніст», на якому хтось побачив обличчя Троцького.
1937 р. ГДА СБУ

Саме таке повідомлення відправив у Москву заступник наркома внутрішніх справ УРСР В. Іванов.

Чи самі чекісти виявили цю «диверсію», чи доніс хтось із «небайдужих громадян» — невідомо. Однак у будь-якому разі історію сприйняли в НКВД цілком серйозно.

За два тижні після виходу газети заарештували автора знімка, фоторепортера Всеволода Скамандра, та художника-ретушера Володимира Цетнаровського. Щодо обох порушили кримінальні справи. Приблизно за тиждень про «вороже» фото та перші результати слідства з Києва доповіли наркомові внутрішніх справ СРСР Миколі Єжову.

Оперативники не забули про ще одну важливу справу: вилучити те фото з бібліотечних примірників газети. Виявивши в архіві коротке повідомлення НКВД про те, що трапилося

1942 року Володимир Цетнаровський був призваний до армії Омським військкоматом і відправлений на фронт. Дружина, що, як і раніше, жила в Києві, того ж таки року втратила з ним зв'язок. З 1944-го молодшого сержанта Цетнаровського офіційно вважають зниклим безвісти. Офіцер держбезпеки Мирон Акимов, який вів справу Цетнаровського, теж загинув на війні — у жовтні 1941-го.

Наркіс Жукович (Жовтневий) після вторгнення Червоної Армії до Польщі у вересні 1939 року вирушив як репортер на Західну Україну. Там він і загинув, мабуть, під час бою. Похований на Личаківському цвинтарі у Львові.

ЗНЯТИ «ШОВКОБУД», ОТРУЇТИ ВОДУ, УБИТИ ПЕТРОВСЬКОГО

У ті травневі дні 1937-го, коли Цетнаровський переконував чекіста Акімова у своїй невинності, в одному із сусідніх кабінетів старший лейтенант Лифар допитував фотографа Всеволода Скамандра.

Із Цетнаровським він, здається, не був знайомий. Хоч приводом для арешту Скамандра став цей знімок, фотографа жодного разу не запитали про нього — наче тієї світлини й не було. За кілька місяців у справі Скамандра взагалі перестали згадувати портрет Троцького.

Але й без нього питань до 38-річного працівника «Союзфото» в чекістів не бракувало. Починаючи з прізвища.

У різних документах НКВД фотографа згадують як Скамандра, Скамандру, Скаламандру та Саламандру. Однак його справжнє прізвище — Мазюкевич.

Скамандром молодий уродженець Немирова (нині Вінницька область) офіційно став у 1920—1921 роках. На допиті

СПРАВА № 146628

ОДНОГО РАНКУ В СТАМБУЛІ

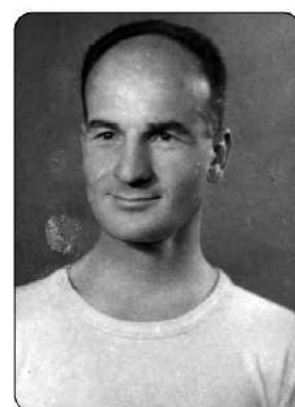
Перше, що зрозумів Щегоцький, коли прокинувся: його гроші кудись зникли. Він не встиг «перетравити» цю думку, як помітив ще дивнішу річ: жінки, з якою провів ніч, немає, натомість на стільці сидить Хюсю¹ — капітан турецької команди.

«Що ти тут робиш?» — явно читалося в погляді київського футболіста, але його стамбульський колега замість відповіді лише засміявся.

Костянтин Щегоцький різко підвівся. За вікном борделю вже світало. У голові виринали спогади про вчорашній день. Гра збірних Туреччини та СРСР на стамбульському стадіоні... Бенкет у радянському торговельному представництві, де всі добряче напилися... Потім, коли вже була глупа ніч, гравець московського «Спартака» Андрій Старостін запропонував своєму приятелю Щегоцькому продовжити відпочинок у місцевому будинку терпимості². Той не відмовився.

Костянтин Щегоцький.
Сімейний архів

Хюсю Савман. Сайт футбольного клубу «Бешикташ»

— Що це все означає? — спитав нарешті Щегоцький. Він пам'ятав, що Хюсю трохи говорив російською.

Далі прочитаємо покази динамівця: «...він відповів, що гроші в нього і що він устиг сфотографувати мене в кількох видах із повією й передасть знімки нашому представнику делегації».

Щегоцький почав благати не робити цього. Хюсю поставив умову: таємниця залишиться таємницею, якщо киянин передаватиме йому інформацію про кількість фізкультурників і фізкультурний рух в Україні.

Переляканий радянський гравець був готовий на все, аби керівництво не дізналося про його нічні походи: тоді про наступні закордонні поїздки можна було б забути. І погодився.

¹ Ім'я цього відомого гравця футбольної збірної Туреччини та стамбульського «Бешикташу» — Хюсю, а прізвище — Савман. Проте в тогочасних радянських джерелах про матчі з турками замість прізвищ гравців зазначені імена: Фікрет, Хюсю та ін. У матеріалах справи Щегоцького ім'я Хюсю (іноді написане з помилками — Хюйсю, Хюйсню, Хюненю) теж фігурує як прізвище.

² У матеріалах справи використаний цей застарілий вислів — імовірно, футболісти називали публічний дім саме так.

Георгій Кузьмін у книжці «Бувальщини й небувальщини нашого футболу» зазначає: «Щоб якось виправдати тривалу відсутність Щегоцького, була пущена плітка, що він закохався в дружину шведського консула, зійшовся з нею і заради цієї жінки на якийсь час закинув футбол. Версія була зручною і прижилася, хоча не мала з правдою нічого спільного...»

ВИГАДАНИЙ ЗЛОЧИН

Згодом відділ НКВД, який займався справою Щегоцького, розформували, додаткове розслідування доручили вже іншим слідчим. Зробили вони небагато, ще по разі допитавши Щегоцького та Ідзковського, тепер тільки про Хюсню. Ідзковський заявив, що турок усе-таки трохи говорив російською. У газеті знайшлося підтвердження того, що Хюсню таки був у Києві 1936-го, але суті справи це сильно не міняло.

Щегоцький іще вимагав допитати Старостіна про обставини тієї ночі в Стамбулі. «Спартаківець», за його переконанням, мав, зокрема, підтвердити, що вони були в будинку терпимості години дві, що явно мало для вербування, особливо зважаючи на те, що спочатку був секс.

«Андрій Старостін може підтвердити, що перед виходом із закладу ми просили в господині пива; не зрозумівши нас, вона свистком викликала полісмена; ми продовжували наполягати на нашому проханні, яке, зрештою, зрозуміли й задовольнили. Це знову-таки доводить, що ніякої компрометації я не боявся».

Київські чекісти й самі наче хотіли поговорити зі Старостіним, але в допиті їм відмовили — у справі є відповідна